

Марина Митрић, виши библиотекар,
Народна библиотека Србије, Београд

УСЛОВИ РАДА - ПРОСТОР, БИБЛИОТЕЧКА, ТЕХНИЧКА И РАЧУНАРСКА ОПРЕМА У ШКОЛСКИМ БИБЛИОТЕКАМА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Уводни део

Делатност школских библиотека уређују две врсте законских прописа – прописи из области образовања и прописи из области библиотекарства, који су међусобно комплементарни и представљају јединствени правни оквир за примену у раду школских библиотека. Услове рада, неопходан простор и опрему у школским библиотекама регулишу обе врсте прописа, али у овом сегменту рада школских библиотека прописи из области образовања имају приоритет у примени. Како су посебним правилницима ближе одређени услови простора и опреме за библиотеке основних и библиотеке средњих школа, оне ће бити посебно анализирани. Подаци су анализирани према врсти опреме (просторни услови, библиотечка, техничка и рачунарска опрема), а у оквиру тих подела посебно су анализирани библиотеке основних и средњих школа.

Као извори за анализу коришћени су подаци о пословању школских библиотека у 2006. години које је за базу Мрежа библиотека Србије доставило 779 библиотека основних школа и 311 библиотека средњих школа у Србији. Поред тога, коришћени су и записници о надзору над стручним радом које матичне библиотеке надлежне за поједине округе, по извршеном надзору или увиду у стручни рад, достављају Народној библиотеци Србије.

Анализа је, дакле, урађена према постојећим прописима из области образовања, а у оквиру завршних разматрања, у одељку IV, потребан ниво услова рада, који је неопходно достићи у школским библиотекама, дат је у односу на важеће националне стандарде за школске библиотеке, стандарде за просторије и опрему библиотека, подзаконске акте из области библиотекарства (Правилник о ближим условима за чување библиотечке грађе), као и релевантна

међународна документа која се односе на рад школских библиотека (IFLA/UNESCO Смернице за школске библиотеке).

I Просторни услови

1. Проблем простора у библиотекама основних школа

У школским библиотекама основних школа просторни услови, техничка опрема и наставна средства ближе су одређени *Правилником о нормативима школског простора, опреме и наставних средстава за основну школу* (Просветни гласник, бр. 4/1990). Обавеза оснивања школске библиотеке прописана је за све потпуне основне школе. Школска библиотека, према условима предвиђеним овим Правилником, састоји се од две просторије – књижнице и читаонице, а величина простора зависи од развијености школе. Потребна квадратура одређује се према броју ученика, тако што се на једног ученика одређује 0,1 m² простора за библиотеку. У већим школама предвиђена је и медијатека, односно мултимедија центар са следећом структуром: библиотека око 36 m², просторија за умножавање штампаних и аудио средстава око 18 m², простор за смештај аудиовизуелних средстава, припрему наставника и обучавање - око 36 m², простор за читаоницу, односно групно и индивидуално учење – око 72 m².

Округ ¹	Расположиви простор		Укупан број ученика	Укупан расположиви простор у односу на потребан према броју ученика
	укупно m ²	просечно m ² / по једној библиотеци		
Борски	1200	50,0	10954	109,5 %
Браничевски	1213	35,7	17418	69,6 %
Град Београд	6886	67,5	81962	84 %
Зајечарски	826	43,5	9373	80,1 %
Западно-бачки	1914	54,7	15395	124,3 %
Златиборски ²	124	62,0	1435	86,4 %
Јабланички	1084	45,2	16808	64,5 %
Јужно-банатски	3227	49,7	26464	121,9 %
Јужно-бачки	1795	52,8	25849	69,4 %
Колубарски	1222	55,6	11896	102,7 %
Мачвански	1713	51,9	18372	93,2 %
Моравички	1190	39,7	16122	73,8 %
Нишавски	1993	43,3	30231	65,9 %
Подунавски	662	38,9	10861	60,9 %
Поморавски	1312	57,0	16299	80,5 %

¹ У Сремском округу 5 библиотека и Јужно-бачком округу 3 библиотеке нису дале податке о простору којим располажу, као и 2 библиотеке у Поморавском округу, а по 1 библиотека то није учинила у Западно-бачком, Моравичком, Пчињском и Рашком округу. Подаци нису могли бити узети ни из ранијих година, јер нису достављени ни у једној анкети о пословању

² У Златиборском округу подаци о пословању за 2006. годину достављени су само за две основне школе

Округ ¹	Расположиви простор		Укупан број ученика	Укупан расположиви простор у односу на потребан према броју ученика
	укупно m ²	просечно m ² / по једној библиотеци		
Пиротски	350	58,3	5742	61 %
Пчињски	1339	47,8	19875	67,4 %
Расински	2789	82,0	19597	142,3 %
Рашки	1404	33,4	29229	48 %
Северно-банатски	793	56,6	6771	117,1 %
Северно-бачки	1282	51,3	11988	106,9 %
Средње-банатски	1547	49,9	10815	143 %
Сремски	1097	54,8	15769	69,6 %
Топлички	668	37,1	8150	82 %
Шумадијски	1762	47,6	21427	82,2 %
Укупно у Србији	39392	51,5	458802	85,7 %

Табела 1: Простор у школским библиотекама основних школа дат на нивоу округа; потребан простор израчунат је у односу на број ученика

У табели 1 дати су подаци о простору којим располажу школске библиотеке основних школа у Србији. Уочљиво је да школске библиотеке у Борском, Западно-бачком, Јужно-банатском, Колубарском, Расинском, Северно-банатском, Северно-бачком и Средње-банатском округу располажу простором који премашује потребан у односу на број ученика. То не значи да школске библиотеке у овим окрузима имају вишак простора, већ се број ученика у 2006. години значајно смањено у односу на ранији период. Детаљнија анализа узрок би вероватно нашла у смањеном броју становника и паду наталитета, што најбоље илуструју подаци о броју ученика које су школске библиотеке у поменутиим окрузима доставиле за период од пре 10 година (за 1997. годину), где је број ученика у поменутиим окрузима у просеку већи за око 5000. Ову чињеницу поткрепљују и подаци о расположивом броју места у читаоницама, а мере се према истом параметру – броју ученика, где се јасно уочава недостатак простора и у свим поменутиим окрузима. У Борском округу, на пример, где школске библиотеке располажу са 109,5 % укупног простора у односу на број ученика, још увек недостаје 26,1 % места у читаоницама у односу на прописане потребе у складу са бројем ученика. Слично је и у свим осталим окрузима (види табелу б). Илустративан је пример Расинског и Средње-банатског округа са 142,3 %, односно 143 % расположивог укупног простора, а још увек недостаје 21 % места у читаоницама у Расинском, односно 10,3 % у Средње-банатском округу, иако је у овим окрузима ситуација најповољнија у поређењу са републичким просеком. Истовремено, када се за ове библиотеке са расположивим простором који премашује потребан у односу на број ученика, упореде подаци о просечној квадратури са овим подацима на републичком нивоу, уочљиво је да је просечна квадратура у овим окрузима углавном у границама републичког просека или нешто нижа, осим у Расинском округу где значајно премашује републички просек.

Најнижу просечну квадратуру по једној библиотеци имају школске библиотеке у Рашком, Браничевском и Топличком округу, затим у Подунавском и Моравичком округу, док највећим простором располаже једна просечна библиотека основне школе у Расинском округу.

Проблем простора одражава се и на неадекватну опремљеност школских библиотека, те се може уочити да су лошије опремљене оне библиотеке у којима је проблем недостатка простора израженији. Са друге стране, илустративан пример су библиотеке основних школа у Расинском округу, које располажу највећим простором у односу на просек у републици и истовремено су у свим сегментима боље опремљене у односу на републички просек, не само библиотечки већ и технички и рачунарски.

Школске библиотеке у Топличком, Рашком и Браничевском округу располажу најнижом просечном квадратуром по једној библиотеци у односу на републички просек. Док се у Браничевском и Рашком округу то последично одразило и на недостатак библиотечке опреме у овим библиотекама, која је значајно испод републичког просека, у библиотекама Топличког округа то се није одразило на њихову опремљеност, која је углавном у границама републичког просека, већ на недостатак посебног простора за читаоницу. Број библиотека са издвојеном читаоницом у овом округу значајно је нижи од републичког просека (види табелу 7).

2. Проблем простора у библиотекама средњих школа

На просторне услове библиотека у средњим школама примењују се *Правилник о ближим условима у погледу простора, опреме и наставних средстава за гимназију* (Просветни гласник, бр. 5/90) којим се регулишу неопходни услови у погледу простора и опреме која је неопходна за рад гимназија, као и низ правилника донетих и објављених у Просветном гласнику у периоду од 1991. до 2007. године којима се одређују ближи услови у погледу простора, опреме и наставних средстава за остваривање делатности у средњим стручним школама за поједине делатности – геологија, рударство и металургија; геодезија и грађевинарство; електротехника; здравство и социјална заштита; култура, уметност и јавно информисање; машинство и обрада метала; пољопривреда, производња и прерада хране; природно-математичко подручје рада; право, економија и администрација; саобраћај; текстилство и кожарство; трговина, угоститељство и туризам; хемија, неметали и графичарство; шумарство и обрада дрвета; личне услуге; образовни профил електротехничар мултимедија; образовни профил техничар мехатронике.

Нормативи простора, опреме и наставних средстава за гимназију утврђују остваривање јединственог циља и васпитно-образовних задатака гимназија што претпоставља јединствене радне услове у свакој гимназији, без обзира на њену развијеност и модел за који се определила. У оквиру просторија за опште потребе *Правилник о ближим условима у погледу простора, опреме и наставних средстава за гимназију* (Просветни гласник, бр. 5/90) прописује блок просторија за библиотеку – медијатеку, које треба да заузимају централно место у школској

згради. Намена овог блока просторија је вишеструка: оне служе као ђачка библиотека и читаоница, за смештај општих наставних средстава, за израду, умножавање, класификацију, сређивање, одлагање и дисеминацију информационо-документационих материјала и медија, за аудиовизуелне емисије и пројекције, културни живот ученика и слободне активности. У новим школским зградама предвиђено је да овај простор обухвата 7 посебних целина: за смештај књига 30-40 m², за картотеку у склопу библиотеке 4-6 m², за читаоницу до 54 m², као и за медијатеку до 54 m², простор у склопу медијатеке за умножавање медија 8-12 m², простор за групни рад 18 m² и просторију (свечану салу) за аудиовизуелне емисије са простором за пројекције величине 100-150 m². Укупна величина, број и структура наведених просторија зависе од величине школе и њене развијености и организованости.

У табели 2 дати су подаци о расположивом простору у библиотекама средњих школа у Србији. У односу на библиотеке основних школа укупан простор је на републичком нивоу већи за око 6 m², али су на нивоу појединачних округа ове разлике знатно израженије.

Округ ³	Расположиви простор	
	укупно m ²	просечно m ² / по једној библиотеци
Борски	436	48,4
Браничевски	463	42,1
Град Београд	2574	63,0
Зајечарски	728	80,9
Западно-бачки	755	53,9
Златиборски	764	63,7
Јабланички	497	38,2
Јужно-банатски	693	38,5
Јужно-бачки	1070	89,2
Колубарски	506	63,3
Мачвански	893	52,5
Моравички	630	63,0
Нишавски	1006	45,7
Подунавски	543	90,5
Поморавски	856	57,1
Пиротски	304	43,4
Пчињски	848	77,1
Расински	566	56,6
Рашки	891	59,4
Северно-банатски	469	52,1
Северно-бачки	175	43,8
Средње-банатски	362	45,3
Сремски	193	27,6
Топлички	267	44,5

³ У Сремском округу 3 библиотеке у средњим школама нису доставиле податке о простору којим располажу, а у Северно-бачком 1 школска библиотека није дала овај податак. Подаци нису могли бити узети ни из ранијих година, јер нису достављени ни у једној анкети о пословању

Округ ³	Расположиви простор	
	укупно m ²	просечно m ² / по једној библиотеци
Шумадијски	1086	83,5
Укупно у Србији	17575	57,4

Табела 2: Простор у школским библиотекама средњих школа дат на нивоу округа

Највећим укупним простором располажу школске библиотеке средњих школа у Подунавском, Јужно-бачком, Шумадијском и Зајечарском округу, док је простор којим располажу библиотеке у Сремском, Јабланичком и Јужно-банатском округу значајно испод републичког просека.

II Библиотечка опрема

1. Библиотеке у основним школама

Потребна библиотечка опрема у библиотекама основних школа ближе је одређена *Правилником о нормативима школског простора, опреме и наставних средстава за основну школу* (Просветни гласник, бр. 4/1990). Како се школска библиотека састоји од две просторије – књижнице и читаонице, Правилником је прецизирана посебна библиотечка опрема за адекватно опремање књижнице и читаонице.

1.1. Опрема за књижницу

У библиотеци – медијатеци евидентирана је и смештена сва књижна и некњижна грађа коју школа поседује, а за чије је коришћење прописана и одговарајућа опрема. *Правилником о нормативима школског простора, опреме и наставних средстава за основну школу* (Просветни гласник, бр. 4/1990) за сваку библиотеку прописана је обавеза да за књижницу обезбеди столицу и радни сто за библиотекара, са фиокама за картотеку и издавање књига, као и полице за смештај књига и периодике према потреби, при чему се број полица одређује према величини просторије и броју књига⁴.

Округ	Радни сто	Каталошки орман	Изложбени панои и витрине
Борски	100 %	20,8 %	33,3 %
Браничевски	70,6 %	20,6 %	23,5 %
Град Београд	90,2 %	45,1 %	75,5 %
Зајечарски	63,2 %	5,3 %	26,3 %

⁴ Библиотечки стандарди су овде прецизнији када утврђују да 30-33 књиге (за дечју књигу до 35 књига) може да стане на 1 метар дужни полица

Округ	Радни сто	Каталошки орман	Изложбени панои и витрине
Западно-бачки	86,1 %	16,7 %	25 %
Златиборски ⁵	100 %	/	100 %
Јабланички	79,2 %	/	45,8 %
Јужно-банатски	80 %	7,7 %	33,8 %
Јужно-бачки	64,9 %	24,3 %	24,3 %
Колубарски	95,5 %	5,5 %	50 %
Мачвански	90,9 %	27,3 %	66,7 %
Моравички	93,5 %	/	19,3 %
Нишавски	93,5 %	17,4 %	69,6 %
Подунавски	94,1 %	23,5 %	29,4 %
Поморавски	88 %	16 %	32 %
Пиротски	100 %	16,7 %	16,7 %
Пчињски	65,5 %	17,2 %	24,1 %
Расински	91,2 %	29,4 %	73,5 %
Рашки	67,4 %	7 %	27,9 %
Северно-банатски	78,6 %	/	50 %
Северно-бачки	84 %	32 %	64 %
Средње-банатски	93,5 %	32,3 %	41,9 %
Сремски	52 %	16 %	8 %
Топлички	100 %	/	/
Шумадијски	81,1 %	10,8 %	24,3 %
Укупно у Србији	82,9 %	19,3 %	42 %

Табела 3: Основна опрема за рад особља библиотеке и излагање библиотечке грађе у библиотекама основних школа

Према расположивим подацима у бази МБС за 2006. годину 82,9 % школских библиотека у основним школама у Србији има обезбеђен радни сто за библиотекара, 19,3 % има каталошки орман, док 42 % има витрине и паное за излагање. Подаци о орманима за микроформе нису детаљније дати по окрузима, с обзиром да на републичком нивоу ову врсту опреме поседује свега 2 % библиотека у основним школама.

Подаци о броју библиотека које немају радни сто за библиотекара морају се узети са резервом, као вероватна грешка приликом попуњавања анкете. Илустративан пример су школске библиотеке у Јужно-банатском и Северно-банатском округу у којима је ситуација у погледу укупног простора и опремљености значајно изнад републичког просека, док је истовремено 20 % библиотека у Јужно-банатском, односно 21,4 % у Северно-банатском округу назначило да нема основну опрему за рад библиотекара.

Каталошки орман, као неопходан део опреме за лисни каталог, на републичком нивоу поседује свега 19,3 % библиотека у основним школама. С обзиром да 8,2 % библиотека има електронски каталог и да је стручно уређење школских библиотека на ниском нивоу (свега 21,8 % библиотека у основним школама има алфаветски каталог, 8,3 % има каталог на наслов, 10,3 % стручни по УДК и 1,8 % предметни каталог, док 72,1 % нема ниједан од каталога) објашњиво је зашто 80,7 % библиотека нема ову врсту опреме.

⁵ У Златиборском округу подаци о пословању за 2006. годину достављени су само за две основне школе

Округ ⁶	Укупан број књига	Расположиве полице за књиге (укупно метара)	Потребне полице у m за постојећи број књига	Недостаје полице за књиге	Слободан приступ фонду
Борски	161812	2287	4903	53,3 %	91,7 %
Браничевски	226781	1660	6872	75,8 %	70,6 %
Град Београд	1019337	12423	30889	60,8 %	90,2 %
Зајечарски	82206	909	2491	63,5 %	52,6 %
Западно-бачки	280520	3715	8501	56,3 %	77,8 %
Златиборски	24948	270	756	64,3 %	100 %
Јабланички	151298	807	4585	82,4 %	87,5 %
Јужно-банатски	430754	6029	13053	54,8 %	86,2 %
Јужно-бачки	306589	3211	9291	63,4 %	75,7 %
Колубарски	204263	2041	6190	77 %	100 %
Мачвански	339682	1630	10293	84,2 %	69,7 %
Моравички	191375	2273	5799	60,8 %	83,9 %
Нишавски	489359	5154	14829	65,2 %	91,3 %
Подунавски	102215	1241	3097	59,9 %	64,7 %
Поморавски	269144	3300	8156	59,5 %	80 %
Пиротски	61459	790	1863	57,6 %	100 %
Пчињски	304368	1204	9223	86,9 %	48,3 %
Расински	252985	2744	7666	64,2 %	94,1 %
Рашки	266984	3405	8090	57,9 %	69,8 %
Северно-банатски	97567	1530	2957	49,3 %	92,9 %
Северно-бачки	221588	1237	6715	81,6 %	68 %
Средње-банатски	266409	3274	8073	59,4 %	77,4 %
Сремски	217975	1911	6605	71,1 %	20 %
Топлички	119796	2214	3630	39 %	94,4 %
Шумадијски	327218	3345	9916	66,3 %	86,5 %
Укупно у Србији	6416772	68604	194448	64,7 %	79,2 %

Табела 4: Полице за књиге и слободан приступ фонду у школским библиотекама основних школа; потребне полице израчунате су према параметру 33 књиге на 1 метар дужни полица

У неопходну библиотечку опрему за књижницу библиотеке спадају и регали за смештај књига. Подаци о расположивим полицама за књиге у библиотекама основних школа дати су по окрузима у табели 4. Једна просечна библиотека у основној школи у Србији располаже са 87,5 m дужних, а просечно на ове полице може да стане 2930 књига. Када се са тим упореди просечан број књига по једној школској библиотеци основне школе у Републици, који износи 8696 (укупан број књига у 779 школских библиотека основних школа у 2006. години износио је 6.773.878), резултат који се добија јасно указује зашто су у

⁶ По 7 библиотека у Браничевском и Јужно-бачком округу, по 5 библиотека у Сремском и Пчињском округу, 4 у Северно-бачком округу, 3 у Поморавском, по 2 библиотеке у Западно-бачком, Мачванском, Пиротском и Подунавском округу и по 1 библиотека у Шумадијском, Зајечарском, Јужно-банатском и Северно-банатском округу и Београду нису доставиле податке о полицама за књиге, те нису узете у обзир приликом рачунања просечних вредности на нивоу округа и недостајућих полица. Подаци нису могли бити узети ни из ранијих година, јер нису достављени ни у једној анкети о пословању

великом броју библиотека књиге неадекватно смештене. На нивоу републичког просека школске библиотеке имају тек 35,3 % потребног простора за смештај књига.

Највише проблема са недостатком опреме за смештај књига имају школске библиотеке у Пчињском округу (где недостаје 86,9 % полица) и Мачванском округу (у коме недостаје 84,2 % опреме за смештај), затим у Јабланичком (недостаје 82,4 % полица) и Северно-бачком (недостаје 81,6 % опреме за смештај). Најбоља ситуација, у односу на републички просек, је у Топличком и Северно-банатском округу, иако и у овим школским библиотекама недостаје 39 % опреме – у Топличком округу, односно 49,3 % – у Северно-банатском.

Генерално, све библиотеке основних школа у Србији имају проблем недостатка простора и неадекватно су опремљене, што има за последицу да су у одређеном броју библиотека књиге смештене у затвореним орманима у школској трпезарији, наставничкој зборници или по кабинетима. Како је у школским библиотекама неопходно водити рачуна о обезбеђивању слободног приступа фонду, у том контексту анализирани су и подаци о броју библиотека које су то омогућиле. На републичком нивоу 12,2 % библиотека у основним школама дало је податак о затвореном приступу, док је 1,7 % библиотека назначило да има комбиновани приступ - један део књига има у слободном приступу, а преостали део фонда налази се у затвореном приступу. Најнеповољнија је ситуација у Сремском округу, где је од укупно 25 библиотека основних школа које су доставиле податке о пословању у 2006. години, свега 5 дало податак о смештају и све су назначиле да омогућавају слободан приступ. Међутим, овако добијен податак да свега 20 % има слободан приступ фонду није реалан, с обзиром да недостају подаци о смештају за преосталих 80 % библиотека. На републичком нивоу, податак о смештају није доставило 6,9 % библиотека које су доставиле податке о пословању у 2006. години.

Као што се може видети у табели 4, у 9 округа у Србији преко 90 % или чак све анкетирание библиотеке основних школа у 2006. години назначиле су да омогућавају слободан приступ фонду. На републичком нивоу 79,2 % библиотека омогућило је слободан приступ фонду. С обзиром да у овим библиотекама истовремено недостаје 64,7 % опреме за смештај књига, може се закључити да се недостатак полица за књиге више одражава на неадекватан смештај (јер се књиге принудно ређају у два реда на полицама, а често и положене хоризонтално изнад редова на полицама), него на омогућавање слободног приступа.

Округ	Расположиве полице за периодику у метрима		Расположиве полице за некњижну грађу у метрима	
	просечно по једној библиотеци	немају полице	просечно по једној библиотеци	немају полице
Борски	2,9	95,8 %	2,5	75 %
Браничевски	0,3	94,1 %	2,8	70,6 %
Град Београд	6,0	31,4 %	0,7	94,1 %
Зајечарски	2,4	84,2 %	2,1	79 %

Округ	Расположиве полице за периодику у метрима		Расположиве полице за некњижну грађу у метрима	
	просечно по једној библиотеци	немају полице	просечно по једној библиотеци	немају полице
Западно-бачки	3,6	63,9 %	3,9	61,1 %
Златиборски ⁷	2,0	50 %	/	100 %
Јабланички	0,2	87,5 %	1,4	58,3 %
Јужно-банатски	4,5	60 %	4,9	50,8 %
Јужно-бачки	1,5	83,8 %	1,6	78,4 %
Колубарски	2,3	45,5 %	3,8	54,6 %
Мачвански	6,3	39,4 %	3,4	60,6 %
Моравички	/	100 %	2,0	77,4 %
Нишавски	1,3	80,4 %	2,3	89,1 %
Подунавски	2,8	70,6 %	4,7	47,1 %
Поморавски	5,2	60 %	4,5	52 %
Пиротски	/	100 %	3,3	83,3 %
Пчињски	2,5	58,6 %	4,8	58,6 %
Расински	3,2	55,9 %	4,0	38,2 %
Рашки	0,2	97,7 %	0,4	88,4 %
Северно-банатски	2,2	57,1 %	2,9	42,9 %
Северно-бачки	3,8	60 %	5,0	24 %
Средње-банатски	3,6	71 %	4,3	64,5 %
Сремски	0,4	96 %	0,6	84 %
Топлички	1,8	61,1 %	0,7	88,9 %
Шумадијски	1,3	67,6 %	3,6	54,1 %
Укупно у Србији	2,9	67,4 %	2,8	68,4 %

Табела 5: Полице за часописе и некњижну грађу у школским библиотекама основних школа

Подаци о расположивој библиотечкој опреми за смештај часописа и некњижне грађе дати су у табели 5. Једна школска библиотека у Србији у просеку располаже са 2,9 м дужних за смештај периодике, што омогућава смештај 9-12 часописа, односно 52-70 свезака. На републичком нивоу 67,4 % библиотека основних школа назначило је да уопште нема ову врсту опреме.

Поређењем броја библиотека које имају периодику (укупно 346 библиотека од 779 анкетираних, односно 44,4 %) са бројем библиотека које су у анкетном упитнику назначиле да имају посебну библиотечку опрему (полице) за њен смештај (укупно 254 библиотеке или 32,6 % анкетираних), добија се податак да 26,6 % библиотека које имају периодику у свом фонду немају услове за њен адекватан смештај и нормално коришћење.

Према расположивим подацима у бази МБС школске библиотеке основних школа на сличан начин опремљене су и полицама за смештај некњижне грађе. Од укупно 779 анкетираних библиотека, њих 311 или 39,9 % на републичком нивоу назначило је да у својим фондовима поседује одређене врсте некњижне грађе. Са друге стране, 246 библиотека или 31,6 % анкетираних на републичком нивоу назначило је да има полице за смештај ове врсте грађе. На

⁷ У Златиборском округу подаци о пословању за 2006. годину достављени су само за две основне школе

тај начин добија се податак да 20,9 % библиотека које имају некњижну грађу у својим фондовима, немају адекватну опрему за њен смештај.

С обзиром да на републичком нивоу недостаје 64,7 % опреме за смештај књига и да 67,4 % библиотека уопште нема полице за периодику, а 68,4 % нема полице за смештај остале врсте библиотечке грађе, намеће се, као неопходност, не само набавка недостајућих полица за књиге, периодику и некњижну грађу, већ се мора унапред планирати будући смештај остављањем довољно места на полицама за прираштај фонда.

1.2. Библиотечка опрема за читаоницу

Правилником о нормативима школског простора, опреме и наставних средстава за основну школу (Просветни гласник, бр. 4/1990) за читаоницу школске библиотеке прецизирана је набавка 4-10 читаоничких столова (обичних, стандардних) и 16-40 столица у зависности од развијености школе. Потребан број места у читаоницама одређује се у зависности од броја ученика у школи, на тај начин што треба обезбедити по једно место на сваких 20 ученика од I до VIII разреда. Према подацима о пословању за 2006. годину школске библиотеке у основним школама у Србији сада располажу тек са 42,2 % потребних места у читаоницама.

Округ	Расположиви број седишта			Потребан број седишта према броју ученика	
	укупно у округу	просечно по једној библиотеци	број библиотека које немају ниједно	укупно у округу	недостаје
Борски	405	17	/	548	26,1 %
Браничевски	276	8	64,7 %	871	68,3 %
Град Београд	2037	20	5,9 %	4098	50,3 %
Зајечарски	255	13	42,1 %	467	45,4 %
Западно-бачки	481	13	8,3 %	770	37,5 %
Златиборски ⁸	60	30	/	72	16,7 %
Јабланички	331	14	20,8 %	840	60,6 %
Јужно-банатски	649	10	35,4 %	1323	50,9 %
Јужно-бачки	346	9	48,7 %	1293	73,2 %
Колубарски	326	15	31,8 %	595	45,2 %
Мачвански	368	11	18,2 %	919	60 %
Моравички	326	11	58,1 %	806	59,5 %
Нишавски	230	5	69,6 %	1512	84,8 %
Подунавски	151	9	35,3 %	543	72,2 %
Поморавски	313	13	44 %	815	61,6 %
Пиротски	54	9	50 %	287	81,2 %
Пчињски	294	10	48,3 %	994	70,4 %
Расински	774	23	11,8 %	980	21 %

⁸ У Златиборском округу подаци о пословању за 2006. годину достављени су само за две основне школе

Округ	Расположиви број седишта			Потребан број седишта према броју ученика	
	укупно у округу	просечно по једној библиотеци	број библиотека које немају ниједно	укупно у округу	недостаје
Рашки	369	9	37,2 %	1462	74,8 %
Северно-банатски	206	15	21,4 %	339	39,2 %
Северно-бачки	258	10	36 %	599	56,9 %
Средње-банатски	485	16	16,1 %	541	10,3 %
Сремски	146	6	60 %	789	81,5 %
Топлички	176	10	33,3 %	408	56,9 %
Шумадијски	355	10	54,1 %	1071	66,8 %
Укупно у Србији	9671	12	33,4 %	22940	57,8 %

Табела 6: Број седишта у читаоницама школских библиотека основних школа; потребан број места (седишта) израчунат је у односу на број ученика

У табели 6 дати су расположиви подаци о библиотечкој опреми у читаоницама библиотека у основним школама. Уочљива је велика разлика између појединих округа, а ова неуједначена ситуација углавном потврђује констатацију да библиотеке у окрузима са великим недостатком квадратних метара простора суочавају се и са проблемом недостатка великог броја места у читаоницама, односно најмањи број места недостаје у библиотекама у којима је ситуација у погледу простора повољнија. Пример су школске библиотеке у Рашком округу са једва 48 % расположивог простора у односу на број ученика, које просечно имају 33,4 m², док републички просек износи 51,5 m². Истовремено школске библиотеке у овом округу имају и проблем са 74,8 % недостајућих места у читаоницама, при чему 37,2 % нема ниједно обезбеђено место за читаоце, недостаје 53,5 % читаоничких столова, док свега 9,3 % библиотека има посебно издвојену читаоницу (види табелу 7). Са друге стране, у Расинском округу школске библиотеке просечно располажу са 82 m², што чини 142,3 % укупног простора у односу на потребан према броју ученика, а недостаје 21 % места у читаоницама и 20,6 % читаоничких столова, док 11,8 % библиотека нема обезбеђено ниједно место за читаоце, а 47,1 % има посебно издвојену читаоницу. У Средње-банатском округу са просечних 49,9 m² и 143 % укупног расположивог простора у односу на постојећи број ученика, у школским библиотекама недостаје 10,3 % места у читаоницама и 22,6 % читаоничких столова, док 16,1 % библиотека нема обезбеђено ниједно место за читаоце, а свега 6,5 % има посебно издвојену читаоницу. У Борском округу библиотеке располажу са 50 m², што чини 109,5 % у односу на број ученика, све библиотеке имају одређени број места за читаоце, недостаје 8,3 % читаоничких столова, док 83,3 % библиотека има издвојену читаоницу. У овим окрузима ситуација је најповољнија у поређењу са републичким просеком, по коме недостаје 57,8 % читалачких места у односу на потребе према броју ученика, 33,4 % библиотека

нема обезбеђено ниједно место за читаоце, а 32,9 % нема читаонички сто, док 75,5 % библиотека нема посебно издвојену читаоницу.

Округ	Број библиотека са посебно издвојеном читаоницом	Недостаје читаоничких столова
Борски	83,3 %	8,3 %
Браничевски	26,5 %	41,2 %
Град Београд	2 %	7,8 %
Зајечарски	15,8 %	52,6 %
Западно-бачки	33,3 %	16,7 %
Златиборски ⁹	50 %	/
Јабланички	58,3 %	16,7 %
Јужно-банатски	10,8 %	44,6 %
Јужно-бачки	21,6 %	40,5 %
Колубарски	27,3 %	18,2 %
Мачвански	18,2 %	27,3 %
Моравички	32,3 %	58,1 %
Нишавски	23,9 %	56,5 %
Подунавски	35,3 %	17,7 %
Поморавски	52 %	20 %
Пиротски	16,7 %	16,7 %
Пчињски	27,6 %	51,7 %
Расински	47,1 %	20,6 %
Рашки	9,3 %	53,5 %
Северно-банатски	35,7 %	21,4 %
Северно-бачки	40 %	36 %
Средње-банатски	6,5 %	22,6 %
Сремски	12 %	56 %
Топлички	16,7 %	22,2 %
Шумадијски	29,7 %	51,4 %
Укупно у Србији	24,5 %	32,9 %

Табела 7: Подаци о читаоничком простору и опреми за читаоницу у библиотекама основних школа

Велики број библиотека нема посебно издвојену читаоницу (75,5 % на републичком нивоу), али су у постојећем простору којим тренутно располажу обезбедиле читаонички сто и неколико столица намењених читаоцима. Некада је читаонички простор импровизиран у преграђеном делу ходника, па је на тај начин омогућено коришћење библиотеке. Известан број библиотека на располагању има одређену учионицу или кабинет информатике који се истовремено користи и као читаонички простор или се некада просторије библиотеке истовремено користе и за обављање наставе. Посебан проблем су школске библиотеке које немају издвојен читаонички простор и ниједно обезбеђено место за читаоце у постојећем простору за смештај фонда, а таквих је на републичком нивоу 33,4 %.

⁹ У Златиборском округу подаци о пословању за 2006. годину достављени су само за две основне школе

У оваквим условима доводи се у питање целовитост рада библиотеке, јер одређени број библиотека са растућим фондом, смештеним у неколико просторија у затвореном приступу, без одговарајућег простора намењеног корисницима нема никакве услове за организовање културних активности као значајног сегмента функционисања школске библиотеке. Мањи број библиотека дао је податке о квадратури читаоничког простора, али су истовремено назначиле да користе 3 или више просторија за смештај фонда. Укупно 58 % библиотека назначило је да нема изложбене паное и витрине, а 13,5 % библиотека на републичком нивоу које немају посебан читаонички простор, истовремено су назначиле да за потребе библиотеке користе више од једне просторије. На основу тога може се закључити да ове библиотеке не само да имају проблем недостатка читаоничког простора, већ и недостатка простора за смештај фонда, који је “разбацан” по кабинетима или другим учионицама. Ови подаци поклапају се са бројем библиотека које су назначиле да имају затворен приступ фонду, у целини или делимично (где је само један део фонда у затвореном приступу), а таквих је на републичком нивоу 13,9 %.

2. Библиотечка опрема у библиотекама средњих школа

У библиотекама средњих школа неопходан прописани минимум библиотечке опреме чине полице за књиге (чији се број утврђује у зависности од броја књига¹⁰), полице за листове и часописе, радни сто и столица за библиотекара и у медијатеци писаћи сто и столица за медијатекара, ормари за смештај медија и аудиовизуелних апарата, као и школске клупе – читаонички столови и столице за ученике у читаоници, односно простору за групни рад.

Округ	Радни сто	Каталожки орман	Изложбени панои и витрине
Борски	100 %	22,2 %	33,3 %
Браничевски	81,8 %	27,3 %	9,1 %
Град Београд	87,8 %	36,6 %	43,9 %
Зајечарски	77,8 %	/	66,7 %
Западно-бачки	100 %	/	35,7 %
Златиборски	100 %	41,7 %	50 %
Јабланички	84,6 %	46,1 %	76,9 %
Јужно-банатски	100 %	16,7 %	22,2 %
Јужно-бачки	75 %	41,7 %	33,3 %
Колубарски	100 %	37,5 %	50 %
Мачвански	94,1 %	29,4 %	70,6 %
Моравички	100 %	30 %	30 %
Нишавски	100 %	31,8 %	68,2 %
Подунавски	100 %	33,3 %	50 %
Поморавски	60 %	20 %	26,7 %
Пиротски	100 %	14,3 %	57,1 %

¹⁰ Библиотечки стандарди су овде прецизнији када утврђују да 30-33 књиге (за дечју књигу до 35 књига) може да стане на метар дужни полица

Округ	Радни сто	Каталошки орман	Изложбени панои и витрине
Пчињски	81,8 %	9,1 %	18,2 %
Расински	100 %	10 %	40 %
Рашки	80 %	/	13,3 %
Северно-банатски	88,9 %	22,2 %	55,6 %
Северно-бачки	100 %	/	40 %
Средње-банатски	87,5 %	25 %	25 %
Сремски	30 %	/	10 %
Топлички	100 %	/	33,3 %
Шумадијски	92,3 %	23,1 %	61,5 %
Укупно у Србији	88,4 %	23,2 %	41,8 %

Табела 8: Основна опрема за рад библиотекара и излагање библиотечке грађе у библиотекама средњих школа

Укупно 88,4 % школских библиотека у средњим школама у Србији назначило је да има обезбеђен радни сто за библиотекара, 23,2 % да има каталошки орман, док је 41,8 % дало податак да има паное и витрине за излагање. Подаци о орманима за микроформе нису детаљније дати по окрузима, с обзиром да на републичком нивоу ову врсту опреме поседује свега 4,2 % библиотека у средњим школама.

Податак да свега 30 % библиотека средњих школа у Сремском округу има основну библиотечку опрему попут радног стола за библиотекара не може се сматрати релевантним, иако је опремљеност ових библиотека у свим сегментима на значајно нижем нивоу у односу на републички просек. Знатан део анкета о пословању ових библиотека у 2006. години стигао је непотпун, те се овај податак мора узети са резервом.

С обзиром да на републичком нивоу свега 26 % библиотека у средњим школама има алфabetски каталог, 7,7 % има каталог на наслов, 13,2 % стручни по УДК и 3,5 % предметни каталог, а да 68,5 % библиотека нема ниједан од каталога, при чему је 14,1 % свих каталога у електронској форми, не изненађује чињеница да каталошки орман, као неопходан део опреме за лисни каталог, на републичком нивоу поседује само 23,2 % библиотека у средњим школама.

У табели 9 дати су расположиви подаци у бази МБС о опреми за смештај књига у библиотекама средњих школа.

Округ ¹¹	Укупан број књига	Расположиве полице за књиге (укупно метара)	Потребне полице у m за постојећи број књига	Недостаје полица за књиге	Слободан приступ фонду

¹¹ По 1 библиотека у Браничевском и Поморавском округу, по 2 библиотеке у Јужно-бачком и Пчињском округу, 4 библиотеке у Сремском округу и 3 библиотеке у Београду нису доставиле податке о полицама за књиге, те нису узете у обзир приликом рачунања просечних вредности на нивоу округа и недостајућих полица. Подаци нису могли бити узети ни из ранијих година, јер нису достављени ни у једној анкети о пословању

Округ ¹¹	Укупан број књига	Расположиве полице за књиге (укупно метара)	Потребне полице у m за постојећи број књига	Недостаје полица за књиге	Слободан приступ фонду
Борски	71390	917	2163	57,6 %	88,9 %
Браничевски	90054	1026	2729	62,4 %	63,6 %
Град Београд	373208	5689	11309	49,7 %	82,9 %
Зајечарски	52461	861	1590	45,8 %	66,7 %
Западно-бачки	123358	1755	3738	53 %	100 %
Златиборски	100451	1418	3044	53,4 %	100 %
Јабланички	69281	369	2099	82,4 %	46,2 %
Јужно-банатски	144477	2258	4378	48,4 %	88,9 %
Јужно-бачки	108174	1343	3278	59 %	58,3 %
Колубарски	95595	1464	2897	49,5 %	100 %
Мачвански	151058	1964	4578	57,1 %	88,2 %
Моравички	104835	1196	3177	62,3 %	90 %
Нишавски	184956	2567	5605	54,2 %	81,8 %
Подунавски	91180	1102	2763	60,1 %	66,7 %
Поморавски	123527	1849	3743	50,6 %	73,3 %
Пиротски	70359	1459	2132	31,6 %	85,7 %
Пчињски	61070	503	1851	72,8 %	45,5 %
Расински	104270	1174	3160	62,8 %	90 %
Рашки	144993	1973	4394	55,1 %	40 %
Северно-банатски	82714	1026	2507	59,1 %	88,9 %
Северно-бачки	49472	469	1499	68,7 %	80 %
Средње-банатски	83434	1561	2528	38,2 %	75 %
Сремски	41898	273	1270	78,5 %	10 %
Топлички	49343	832	1495	44,3 %	83,3 %
Шумадијски	181463	2169	5499	60,5 %	76,9 %
Укупно у Србији	2763618	37217	83746	55,6 %	75,6 %

Табела 9: Полице за књиге и слободан приступ фонду у школским библиотекама средњих школа; потребне полице израчунате су према параметру 33 књиге на 1 метар дужни полица

Највише проблема са недостатком опреме за смештај књига имају школске библиотеке у Јабланичком округу (недостаје 82,4 % полица) и Сремском (недостаје 78,5 % опреме за смештај). Истовремено, школске библиотеке у овим окрузима располажу најмањим укупним простором у односу на републички просек, што се последично одразило и на њихову неадекватну опремљеност. Најбоља ситуација је у Пиротском и Средње-банатском округу, иако и у овим школским библиотекама недостаје 31,6 % опреме – у Пиротском округу, односно 38,2 % – у Средње-банатском. Готово да је правило да библиотеке са недостатком укупног простора имају и проблем са недостатком библиотечке опреме, односно да су боље опремљене управо оне библиотеке које располажу већим укупним простором. У том смислу изненађује чињеница да школске библиотеке у Подунавском, Јужно-бачком, Шумадијском и Пчињском округу, које су дале податке о укупном простору значајно већем од просека у Републици, нису адекватно опремљене неопходном библиотечком опремом за

смештај књига. Библиотеке у Подунавском и Шумадијском округу адекватније су опремљене, у односу на просек у Републици, када је реч о полицама за смештај часописа и некњижне грађе.

Недостатак библиотечке опреме који се негативно одражава на услове смештаја карактеристичан за библиотеке основних школа, евидентан је и у библиотекама средњих школа. На републичком нивоу оне располажу са 44,4 % потребних полица за смештај књига, а истовремено, 75,6 % библиотека назначило је да омогућава слободан приступ фонду. На основу тога може се закључити да се недостатак ове врсте библиотечке опреме више одражава на неадекватно смештене књиге у два реда на полицама, него на слободан приступ фонду.

У Сремском округу од укупно 10 библиотека средњих школа које су доставиле анкету о пословању у 2006. години само 2 библиотеке доставило је податак о смештају, при чему је једна библиотека назначила да омогућава слободан приступ, а друга дала податак о затвореном приступу. С обзиром да недостају подаци за 80 % библиотека, није реалан податак да свега 10 % библиотека у овом округу омогућава слободан приступ.

На републичком нивоу 4,5 % библиотека средњих школа које су доставиле податке о пословању у 2006. години није доставило податак о смештају, 17,4 % дало је податак о затвореном приступу, док је 2,6 % библиотека назначило да има комбиновани смештај - један део књига има у слободном, а преостали у затвореном приступу.

Округ	Расположиве полице за периодичку у метрима		Расположиве полице за некњижну грађу у метрима	
	просечно по једној библиотеци	немају полице	просечно по једној библиотеци	немају полице
Борски	4,2	55,6 %	1,2	77,8 %
Браничевски	0,2	90,9 %	4,7	63,6 %
Град Београд	3,3	29,3 %	0,2	95,1 %
Зајечарски	0,3	88,9 %	0,3	88,9 %
Западно-бачки	6,1	42,9 %	3,6	64,3 %
Златиборски	8,8	25 %	2,9	41,7 %
Јабланички	0,6	69,2 %	1,9	69,2 %
Јужно-банатски	2,8	44,4 %	8,1	66,7 %
Јужно-бачки	4,2	75 %	2,3	66,7 %
Колубарски	2,1	25 %	1,8	75 %
Мачвански	7,2	29,4 %	2,0	47,1 %
Моравички	0,3	80 %	1,2	80 %
Нишавски	4,7	59,1 %	0,2	95,5 %
Подунавски	0,5	50 %	1,2	33,3 %
Поморавски	2,3	66,7 %	6,7	60 %
Пиротски	0,3	85,7 %	4,8	57,1 %
Пчињски	1,0	81,8 %	1,0	81,8 %
Расински	3,1	60 %	6,1	60 %
Рашки	/	100 %	/	100 %
Северно-банатски	4,8	44,4 %	3,3	44,4 %
Северно-бачки	4,0	80 %	3,6	40 %
Средње-банатски	2,3	62,5 %	3,3	37,5 %

Округ	Расположиве полице за периодику у метрима		Расположиве полице за некњижну грађу у метрима	
	просечно по једној библиотеци	немају полице	просечно по једној библиотеци	немају полице
Сремски	0,2	90 %	0,1	90 %
Топлички	5,0	33,3 %	1,3	83,3 %
Шумадијски	4,2	46,2 %	4,2	38,5 %
Укупно у Србији	3,3	56,9 %	2,5	69,1 %

Табела 10: Полице за часописе и некњижну грађу у школским библиотекама средњих школа

У релевантним документима која се односе на рад школских библиотека истакнута је потреба да фондови школских библиотека обухватају различите периодичне публикације намењене ученицима и наставном особљу, у складу са потребама васпитно-образовног процеса. У том смислу прописана је неопходна опрема за смештај ове врсте библиотечке грађе у библиотекама средњих школа.

У табели 10 дати су подаци о расположивој опреми на нивоу округа. Просечна библиотека средње школе у Србији располаже са 3,3 m полице за смештај периодике, што је нешто повољније у односу на библиотеке основних школа. Поређењем броја библиотека које имају периодику (укупно 55,9 % на републичком нивоу, односно 174 библиотеке од 311 анкетираних) са бројем библиотека које су у анкетном упитнику назначиле да имају посебну библиотечку опрему (полице) за њен смештај (укупно 134 библиотеке или 43,1 % анкетираних), добија се податак да 23 % библиотека које имају периодику у свом фонду немају услове за њен адекватан смештај и нормално коришћење.

На сличан начин библиотеке средњих школа опремљене су и полицама за смештај некњижне грађе. Од укупно 311 анкетираних библиотека, њих 119 или 38,3 % на републичком нивоу назначило је да у својим фондовима поседује одређене врсте некњижне грађе. Са друге стране, 83 библиотеке или 26,7 % анкетираних назначило је да има полице за смештај ове врсте грађе, из чега следи податак да 30,2 % библиотека које имају некњижну грађу у својим фондовима, немају адекватну опрему за њен смештај. Просечно библиотеке располажу са 2,5 m полице, што је нешто мање у односу на библиотеке у основним школама.

2.1. Библиотечка опрема у читаоницама

За разлику од библиотека основних школа где је одговарајућим прописом који се односи на просторне услове и библиотечку опрему јасно прецизирано да се број места у читаоници библиотеке одређује према броју ученика у школи, у библиотекама средњих школа број места у читаоницама није прецизније одређен, осим што су као обавезна опрема прописани читаонички столови и столице за ученике у читаоници.

У табели 11 дати су подаци доступни у бази МБС о расположивој опреми за читаоницу у библиотекама средњих школа. Просечно на републичком нивоу

једна школска библиотека у средњој школи располаже са 14 седишта, што је нешто повољније у односу на библиотеке у основним школама, које у просеку располажу са 12 седишта по библиотеци, али 21,9 % библиотека средњих школа још увек нема обезбеђено ниједно читалачко место.

Округ	Број библиотека са посебно издвојеном читаоницом	Недостаје читаоничких столова	Расположиви број седишта		
			укупно	просечно по једној библиотеци	број библиотека које немају ниједно
Борски	100 %	/	163	18	/
Браничевски	63,6 %	18,2 %	213	19	/
Град Београд	4,9 %	7,3 %	596	15	9,8 %
Зајечарски	22,2 %	33,3 %	175	19	11,1 %
Западно-бачки	42,9 %	/	250	18	/
Златиборски	83,3 %	8,3 %	266	22	8,3 %
Јабланички	53,8 %	30,8 %	185	14	15,4 %
Јужно-банатски	22,2 %	33,3 %	153	9	22,2 %
Јужно-бачки	16,7 %	25 %	182	15	25 %
Колубарски	75 %	12,5 %	184	23	/
Мачвански	58,8 %	17,7 %	255	15	11,8 %
Моравички	60 %	30 %	156	16	30 %
Нишавски	9,1 %	40,9 %	100	5	54,6 %
Подунавски	66,7 %	16,7 %	182	30	16,7 %
Поморавски	53,3 %	33,3 %	162	11	46,7 %
Пиротски	42,9 %	14,3 %	117	17	28,6 %
Пчињски	27,3 %	54,5 %	117	11	45,5 %
Расински	40 %	30 %	107	11	10 %
Рашки	26,7 %	26,7 %	255	17	13,3 %
Северно-банатски	22,2 %	33,3 %	88	10	22,2 %
Северно-бачки	20 %	60 %	43	9	40 %
Средње-банатски	37,5 %	62,5 %	41	5	62,5 %
Сремски	40 %	80 %	55	6	60 %
Топлички	16,7 %	33,3 %	42	7	33,3 %
Шумадијски	46,1 %	23,1 %	306	24	7,7 %
Укупно у Србији	36,5 %	26,4 %	4394	14	21,9 %

Табела 11: Читаонички простор и опрема за читаоницу у библиотекама средњих школа

Генерално, ситуација у погледу читаоничког простора и опремљености библиотека средњих школа повољнија је у односу на библиотеке основних школа. Посебно издвојену читаоницу има 36,5 % библиотека средњих школа, 21,9 % нема обезбеђено ниједно читалачко место у библиотеци, а истовремено недостаје 26,4 % читаоничких столова. То је повољније у поређењу са 24,5 % библиотека у основним школама које имају посебно издвојену читаоницу, док 33,4 % нема обезбеђено ниједно место за читаоце, а у библиотекама недостаје 32,9 % читаоничких столова. Међутим, сви проблеми везани за недостатак

простора и опреме карактеристични за библиотеке основних школа, карактеришу и библиотеке средњих школа. Истовремено, уочљиве су велике разлике у опремљености библиотека основних и средњих школа на нивоу појединачних округа.

Неуједначена ситуација на нивоу округа не може се посматрати на територијалној основи. Бољи просторни услови и опремљеност библиотека изражени у појединим окрузима у библиотекама основних школа не карактеришу истовремено и библиотеке средњих школа у дотичном округу, и обрнуто. На основу достављених података укупно 1090 школских библиотека у Србији не може се издвојити ниједан округ као пример у коме су лоши или добри услови простора и опремљености у односу на републички просек истовремено карактеристични и за библиотеке основних и за библиотеке средњих школа. Једино се могу издвојити школске библиотеке у Београду, које карактерише уједначена ситуација у основним и средњим школама, док су просторни услови и опремљеност ових библиотека у границама републичког просека или у неким сегментима значајно повољнији.

Велика разлика у условима рада између библиотека у основним и библиотека у средњим школама у појединим окрузима сасвим је објашњива када се упореде подаци о простору којим располажу библиотеке у основним школама (табела 1) и средњим школама (табела 2) у тим окрузима. Може се закључити да тамо где је на нивоу истог округа велика разлика у опремљености између основних и средњих школа, она је проистекла из разлике у погледу простора којим располажу ове библиотеке на нивоу дотичних округа.

II Техничка и рачунарска опрема

1. Библиотеке у основним школама

1.1. Техничка опрема

Остваривање програма васпитно-образовног рада у основним школама није могуће без одговарајућих наставних средстава, уређаја и материјала који у процесу васпитања и образовања треба да допринесу разумевању и бржем усвајању знања и стицању потребних вештина и навика. Њих подједнако користи и наставно особље и ученици у свим фазама образовно-васпитног процеса.

Правилником о нормативима школског простора, опреме и наставних средстава за основну школу прописана је набавка различитих аудиовизуелних средстава и одговарајуће техничке опреме за коришћење визуелне, аудитивне и аудиовизуелне грађе. Оптимум ових средстава обезбеђује се у зависности од услова и материјалних могућности школе, али је истакнута потреба сталне модернизације васпитно-образовног рада до постепеног побољшања опремљености до оптималног нивоа. У том смислу наведени су минимални и

оптимални захтеви у погледу опремљености, односно обезбеђивања техничке опреме неопходне за коришћење различите аудиовизуелне, односно некњижне грађе: графоскоп (минимум 1 на 2 одељења, оптимално 1 за свако одељење), дијапројектор, аутоматски или полуаутоматски (минимум 1 на 4 одељења, оптимално 1 на 2 одељења), епископ и радиокасетофон (минимум по 1 на 8 одељења, оптимално по 1 на 4 одељења), ТВ пријемник (минимум 1 на 4 одељења, оптимално 1 за свако одељење), видео-рикордер или плејер (минимум 1 на 4 одељења), видео-камера (минимум 1 за школу), фото-апарат (минимум 1 на 12 одељења, оптимално 1 на 8 одељења), стерео радио-пријемник (минимум 1, оптимално 2 за школу), фотокопир-апарат на папир и фолије (оптимално 1 за школу), пројектор за елемент-филм 8 mm (оптимално 1 на 8 одељења). Прописано је да непотпуне основне школе са 4 разреда, као минимум треба да обезбеде по један графоскоп, дијапројектор, епископ или епидијаскоп, ТВ пријемник, радио-пријемник, односно касетофон и плејер. Прописани минимум опреме обавезан је за све школе, док оптимални захтеви представљају оријентацију за даље опремање школе.

Према расположивим подацима у бази *Мрежа библиотека Србије*, библиотеке у основним школама у Србији карактерише слаба техничка опремљеност за коришћење аудиовизуелне грађе. У табели 12 дати су подаци о расположивој техничкој опреми на основу достављених података о пословању за 2006. годину.

Округ	Копир-апарат	Дија-пројектор	Кино-пројектор	Видео уређај	Аудио уређај	Нема никакву опрему
Борски	33,3 %	50 %	16,7 %	33,3 %	25 %	37,5 %
Браничевски	26,5 %	47,1 %	29,4 %	38,2 %	17,6 %	47,1 %
Град Београд	27,4 %	8,8 %	18,6 %	62,7 %	22,5 %	39,2 %
Зајечарски	21,1 %	26,3 %	5,3 %	42,1 %	26,3 %	57,9 %
Западно-бачки	19,4 %	25 %	16,7 %	27,8 %	19,4 %	63,9 %
Златиборски ¹²	50 %	50 %	50 %	50 %	50 %	50 %
Јабланички	25 %	41,7 %	16,7 %	50 %	37,5 %	33,3 %
Јужно-банатски	24,6 %	36,9 %	13,8 %	36,9 %	33,8 %	53,9 %
Јужно-бачки	10,8 %	16,2 %	5,4 %	16,2 %	10,8 %	75,7 %
Колубарски	31,8 %	27,3 %	18,2 %	45,4 %	22,7 %	45,5 %
Мачвански	45,4 %	45,4 %	48,5 %	78,8 %	30,3 %	24,2 %
Моравички	19,4 %	12,9 %	9,7 %	29 %	9,7 %	67,7 %
Нишавски	17,4 %	15,2 %	4,3 %	17,4 %	23,9 %	69,6 %
Подунавски	41,2 %	29,4 %	29,4 %	23,5 %	29,4 %	47,1 %
Поморавски	28 %	32 %	20 %	28 %	24 %	56 %
Пиротски	66,7 %	66,7 %	16,7 %	83,3 %	66,7 %	16,7 %
Пчињски	24,1 %	58,6 %	31 %	37,9 %	10,3 %	37,9 %
Расински	55,9 %	58,8 %	50 %	70,6 %	26,5 %	20,6 %
Рашки	9,3 %	4,6 %	7 %	11,6 %	4,6 %	74,4 %
Северно-банатски	35,7 %	21,4 %	14,3 %	35,7 %	28,6 %	50 %
Северно-бачки	32 %	36 %	12 %	44 %	20 %	56 %
Средње-банатски	51,6 %	38,7 %	12,9 %	54,8 %	41,9 %	32,3 %

¹² У Златиборском округу подаци о пословању за 2006. годину достављени су само за две основне школе

Округ	Копир-апарат	Дија-пројектор	Кино-пројектор	Видео уређај	Аудио уређај	Нема никакву опрему
Сремски	16 %	8 %	/	8 %	4 %	84 %
Топлички	11,1 %	11,1 %	5,6 %	16,7 %	44,4 %	50 %
Шумадијски	40,5 %	64,9 %	40,5 %	48,6 %	40,5 %	29,7 %
Укупно у Србији	27,9 %	29,8 %	18,7 %	39,9 %	24 %	49,8 %

Табела 12: Техничка опрема у библиотекама основних школа, дато на нивоу округа

Према подацима у бази МБС дијапројектор поседује 29,8 % библиотека, кинопројектор има 18,7 %, видеоуређај 39,9 %, аудиоуређај 24 %, микрочитач 0,6 %, а фотокопир апарат 27,9 % библиотека. Међутим, 49,8 % библиотека у основним школама у Србији не поседује никакву техничку опрему. С обзиром да микрочитач има свега 0,6 % библиотека на републичком нивоу, ови подаци нису дати детаљније по окрузима.

Технички су најбоље опремљене библиотеке основних школа у Пиротском и Расинском округу, затим у Мачванском, Шумадијском и Средњебанатском, док су најслабије опремљене библиотеке Рашког, Сремског и Јужнобачког округа.

1.2. Рачунарска опрема

Општи тренд осавремењивања аудиовизуелне технике карактерише све шира примена рачунара у школским библиотекама, што ће омогућити значајно унапређење образовног процеса у правцу интерактивне наставе и учења.

Према подацима о пословању за 2006. годину 30,7 % школских библиотека у основним школама је компјутерски опремљено, од тога са CD ROM читачем је 22 % рачунара, док је 30,2 % ове опреме застарело, са ознаком микропроцесора 386 и 486. Штампач поседује укупно 19,5 % библиотека (матрични 6,7 % и ласерски 12,8 %). Могућност коришћења електронске поште има свега 1 %, а Интернета занемарљиво мали проценат, тек 0,4 % библиотека основних школа у Србији.

Округ	Број библиотека *	Рачунарски опремљено	Укупно рачунара	Са CD ROM читачем	Застарела рачунарска опрема ¹³
Борски	24	29,2 %	12	41,7 %	33,3 %
Браничевски	34	32,4 %	46	30,4 %	58,7 %
Град Београд	102	47,1 %	96	/	13,5 %
Зајечарски	19	31,6 %	24	16,7 %	4,2 %
Западно-бачки	36	25 %	15	73,3 %	20 %
Златиборски	2	/	/	/	/

* Односи се на број библиотека основних школа које су доставиле анкету о пословању у 2006. години

¹³ Под застарелом опремом како је она дата у табели 12 подразумевају се рачунари са ознаком микропроцесора 386 и 486

Округ	Број библиотека *	Рачунарски опремљено	Укупно рачунара	Са CD ROM читачем	Застарела рачунарска опрема ¹³
Јабланички	24	33,3 %	11	63,6 %	18,2 %
Јужно-банатски	65	30,8 %	41	26,8 %	41,5 %
Јужно-бачки	37	5,4 %	2	/	/
Колубарски	22	31,8 %	11	/	/
Мачвански	33	39,4 %	35	2,9 %	77,1 %
Моравички	31	16,1 %	5	/	/
Нишавски	46	28,2 %	14	/	35,7 %
Подунавски	17	41,2 %	7	57,1 %	57,1 %
Поморавски	25	4 %	2	/	/
Пиротски	6	16,7 %	1	/	100 %
Пчињски	29	17,2 %	5	20 %	20 %
Расински	34	44,1 %	17	52,9 %	23,5 %
Рашки	43	18,6 %	10	10 %	/
Северно-банатски	14	50 %	7	42,9 %	71,4 %
Северно-бачки	25	24 %	28	53,6 %	46,4 %
Средње-банатски	31	80,7 %	45	/	6,7 %
Сремски	25	4 %	1	/	/
Топлички	18	16,7 %	3	/	33,3 %
Шумадијски	37	29,7 %	25	52 %	36 %
Укупно у Србији	779	30,7 %	463	22 %	30,2 %

Табела 13: Рачунарска опрема у библиотекама основних школа

Највећи број библиотека компјутерски је опремљен у Средње-банатском округу, које су истовремено и међу технички најопремљенијим, затим следе библиотеке основних школа у Београду и Расинском округу. Најслабије су рачунарски опремљене библиотеке у Сремском, Поморавском и Јужно-бачком округу, које су истовремено означене и као технички најслабије опремљене за коришћење аудиовизуелне грађе (осим библиотека у Поморавском округу чија је техничка опремљеност у границама републичког просека). Са друге стране, добру техничку опремљеност библиотека у Мачванском и Пиротском округу није пратила и боља рачунарска опремљеност, док су библиотеке Шумадијског округа, иначе технички боље опремљене, у погледу рачунарске опреме у границама просека у Републици. Може се закључити да библиотеке које су технички боље опремљене за коришћене аудиовизуелне грађе нису по правилу и рачунарски опремљеније, и обрнуто – технички слабије опремљене библиотеке не значи да аутоматски заостају када је у питању коришћење рачунарске технологије.

Окрузи са процентуално највећим бројем компјутерски опремљених библиотека (Средње-банатски округ и Београд) истовремено су означени и као окрузи са најбоље опремљеним библиотекама, с обзиром да је проценат рачунара који су застарели знатно нижи у односу на републички просек. Зачуђујуће је, међутим, да ниједна школска библиотека у овим окрузима није дала податак о могућности коришћења е-поште и Интернета и да ниједан од укупно 96 рачунара у библиотекама у Београду, односно укупно 45 компјутера у

библиотекама Средње-банатског округа не поседује CD ROM читач, иако ова опрема није означена као застарела. С тога се подаци о рачунарској опреми за ова два округа ипак морају узети са извесном резервом.

Округ	штампач		e-mail	Интернет
	ласерски	матрични		
Борски	16,7 %	4,2 %	/	/
Браничевски	20,6 %	20,6 %	5,9 %	2,9 %
Град Београд	27,5 %	3,9 %	/	/
Зајечарски	21,1 %	15,8 %	5,3 %	5,3 %
Западно-бачки	11,1 %	2,8 %	5,6 %	2,8 %
Златиборски	/	/	/	/
Јабланички	20,8 %	/	/	/
Јужно-банатски	13,8 %	7,7 %	/	/
Јужно-бачки	2,7 %	/	/	/
Колубарски	9,1 %	4,6 %	/	/
Мачвански	18,2 %	9,1 %	/	/
Моравички	3,2 %	/	/	/
Нишавски	6,5 %	4,3 %	/	/
Подунавски	5,9 %	/	/	/
Поморавски	/	/	/	/
Пиротски	16,7 %	/	/	/
Пчињски	6,9 %	6,9 %	3,4 %	/
Расински	23,5 %	17,6 %	2,9 %	/
Рашки	4,7 %	/	2,3 %	/
Северно-банатски	14,3 %	14,3 %	/	/
Северно-бачки	12 %	16 %	/	/
Средње-банатски	/	16,1 %	/	/
Сремски	/	4 %	/	/
Топлички	16,7 %	5,6 %	/	/
Шумадијски	10,8 %	10,8 %	/	/
Укупно у Србији	12,8 %	6,7 %	1 %	0,4 %

Табела 14: Додатна рачунарска и комуникациона опрема у библиотекама основних школа

2. Библиотеке у средњим школама

2.1. Техничка опрема

Правилником о ближним условима у погледу простора, опреме и наставних средстава за гимназију (и нормативи) за школску библиотеку-медијатеку прописана је и одговарајућа техничка опрема неопходна за коришћење свих врста некњижне грађе. У обавезан минимум прописане опреме спада универзални дидактички сет уређаја за коришћење аудиовизуелне грађе који обухвата по један графоскоп, касетопроектор, дијапроектор, епидијаскоп, радиокасетофон, видео-рикордер и ТВ пријемник, звучни кинопроектор (16 mm), видео-камеру, фото-апарат и фото-термокопирни апарат, а по потреби

стерео-грамофон. За даље опремање препоручује се универзални рачунарски сет – компјутер са штампачем.

Према расположивим подацима у бази *Мрежа библиотека Србије*, библиотеке средњих школа у Србији још су слабије технички опремљене у односу на библиотеке основних школа, иако се и за ове друге не може рећи да поседују адекватну опрему за коришћење аудиовизуелне грађе. Дијапројектор поседује 20,6 % библиотека у средњим школама, кинопројектор има 13,5 %, видеоуређај 27 %, аудиоуређај 19,3 %, микрочитач 0,3 %, док је 21,5 % библиотека назначило да поседује фотокопир апарат. Крајње незадовољавајући је податак да скоро 60 % библиотека у средњим школама у Србији (59,2 %) нема никакву техничку опрему.

Округ	Копир-апарат	Дија-пројектор	Кино-пројектор	Видео уређај	Аудио уређај	Нема никакву опрему
Борски	33,3 %	/	/	22,2 %	11,1 %	55,6 %
Браничевски	36,4 %	45,4 %	9,1 %	45,4 %	18,2 %	54,6 %
Град Београд	26,8 %	/	12,2 %	29,3 %	14,6 %	56,1 %
Зајечарски	33,3 %	22,2 %	/	55,6 %	55,6 %	22,2 %
Западно-бачки	14,3 %	/	7,3 %	21,4 %	/	71,4 %
Златиборски	/	8,3 %	8,3 %	8,3 %	8,3 %	91,7 %
Јабланички	30,8 %	38,5 %	38,5 %	38,5 %	30,8 %	46,2 %
Јужно-банатски	38,9 %	61,1 %	16,7 %	38,9 %	22,2 %	44,4 %
Јужно-бачки	33,3 %	16,7 %	8,3 %	25 %	16,7 %	58,3 %
Колубарски	25 %	12,5 %	12,5 %	25 %	50 %	50 %
Мачвански	35,3 %	35,3 %	35,3 %	29,4 %	17,6 %	52,9 %
Моравички	/	10 %	/	10 %	/	90 %
Нишавски	9,1 %	9,1 %	/	22,7 %	22,7 %	63,6 %
Подунавски	16,7 %	16,7 %	/	16,7 %	16,7 %	50 %
Поморавски	6,7 %	26,7 %	26,7 %	13,3 %	20 %	73,3 %
Пиротски	28,6 %	57,1 %	57,1 %	42,9 %	42,9 %	42,9 %
Пчињски	27,3 %	27,3 %	18,2 %	27,3 %	18,2 %	54,6 %
Расински	/	10 %	/	10 %	/	90 %
Рашки	26,7 %	20 %	13,3 %	26,7 %	20 %	53,3 %
Северно-банатски	11,1 %	11,1 %	/	33,3 %	11,1 %	66,7 %
Северно-бачки	40 %	20 %	20 %	20 %	20 %	60 %
Средње-банатски	12,5 %	37,5 %	/	37,5 %	37,5 %	50 %
Сремски	10 %	10 %	10 %	10 %	/	80 %
Топлички	/	16,7 %	/	/	/	83,3 %
Шумадијски	23,1 %	28,5 %	30,8 %	46,1 %	46,1 %	30,8 %
Укупно у Србији	21,5 %	20,6 %	13,5 %	27 %	19,3 %	59,2 %

Табела 15: Техничка опрема у библиотекама средњих школа, дато на нивоу округа

Посматрано по окрузима, број библиотека које немају никакву техничку опрему највећи је у Златиборском (91,7 %), Моравичком (90 %) и Расинском округу (90 %), док је у Зајечарском и Шумадијском округу процентуално највећи број библиотека назначио да има бар неки уређај за коришћење аудиовизуелне грађе.

2.2. Рачунарска опрема

Знатно лошија техничка опремљеност библиотека у средњим школама, на неки начин компензована је бољом рачунарском опремљеношћу у односу на библиотеке основних школа, као и нешто већим улагањима у новију опрему, те је и проценат застареле опреме нижи у средњошколским библиотекама.

Округ	Број библиотека*	Рачунарски опремљено	Укупно рачунара	Са CD ROM читачем	Застарела рачунарска опрема
Борски	9	/	/	/	/
Браничевски	11	18,2 %	8	75 %	/
Град Београд	41	63,4 %	49	/	6,1 %
Зајечарски	9	77,8 %	7	42,8 %	28,6 %
Западно-бачки	14	42,9 %	16	87,5 %	18,7 %
Златиборски	12	8,3 %	1	/	/
Јабланички	13	23,1 %	3	33,3 %	66,7 %
Јужно-банатски	18	55,6 %	44	81,8 %	15,9 %
Јужно-бачки	12	25 %	4	/	/
Колубарски	8	62,5 %	9	/	/
Мачвански	17	47,1 %	41	2,4 %	41,5 %
Моравички	10	10 %	1	/	/
Нишавски	22	31,8 %	10	/	/
Подунавски	6	50 %	3	100 %	33,3 %
Поморавски	15	33,3 %	5	20 %	20 %
Пиротски	7	42,9 %	3	/	33,3 %
Пчињски	11	/	/	/	/
Расински	10	20 %	4	/	50 %
Рашки	15	53,3 %	8	/	50 %
Северно-банатски	9	66,7 %	10	80 %	20 %
Северно-бачки	5	80 %	4	4 %	50 %
Средње-банатски	8	100 %	11	/	/
Сремски	10	20 %	2	50 %	50 %
Топлички	6	/	/	/	/
Шумадијски	13	69,2 %	11	54,5 %	63,6 %
Укупно у Србији	311	41,5 %	254	32 %	21,7 %

Табела 16: Рачунарска опрема у библиотекама средњих школа

Према подацима о пословању за 2006. годину 41,5 % библиотека у средњим школама је компјутерски опремљено, од тога са CD ROM читачем је 32 % рачунара, док је 21,7 % ове опреме застарело, са ознаком микропроцесора 386 и 486. Штампач поседује укупно 18,6 % библиотека (матрични 3,5 % и ласерски 15,1 %). Могућност коришћења електронске поште има 2,3 %, а Интернета свега 1 % библиотека у средњим школама у Србији.

Посматрано по окрузима број библиотека које имају могућност коришћења рачунара и комуникационих технологија доста је неуједначен. У 3 округа - Борском, Пчињском и Топличком округу ниједна средњошколска

* Односи се на број библиотека средњих школа које су доставиле анкету о пословању у 2006. години

библиотека нема рачунар, док су у Средње-банатском округу све библиотеке рачунарски опремљене, али ниједна нема могућност коришћења електронске поште и Интернета. Са друге стране, у Подунавском округу половина библиотеке је компјутерски опремљена, али су комуникационо међу најбоље опремљеним у Србији, у односу на републички просек.

Округ	штампач		e-mail	Интернет
	ласерски	матрични		
Борски	/	/	/	/
Браничевски	18,2 %	9,1 %	9,1 %	9,1 %
Град Београд	36,6 %	2,4 %	/	/
Зајечарски	33,3 %	/	11,1 %	11,1 %
Западно-бачки	21,4 %	/	7,1 %	/
Златиборски	8,3 %	/	/	/
Јабланички	7,7 %	/	/	/
Јужно-банатски	33,3 %	11,1 %	5,6 %	/
Јужно-бачки	8,3 %	/	/	/
Колубарски	25 %	12,5 %	/	/
Мачвански	17,6 %	11,8 %	/	/
Моравички	/	/	/	/
Нишавски	4,6 %	/	/	/
Подунавски	/	16,7 %	16,7 %	16,7 %
Поморавски	/	/	6,7 %	/
Пиротски	/	/	/	/
Пчињски	/	/	/	/
Расински	10 %	/	/	/
Рашки	/	/	/	/
Северно-банатски	/	/	/	/
Северно-бачки	60 %	/	20 %	/
Средње-банатски	/	12,5 %	/	/
Сремски	10 %	/	/	/
Топлички	/	/	/	/
Шумадијски	30,8 %	15,4 %	/	/
Укупно у Србији	15,1 %	3,5 %	2,3 %	1 %

Табела 17: Додатна рачунарска и комуникациона опрема у библиотекама средњих школа

IV Потребан ниво услова рада у односу на националне стандарде и прописе из области библиотекарства и међународна документа која се односе на рад школских библиотека

1. Просторни услови

Према Минимуму стандарда за школске библиотеке (Библиотекар, бр. 5-6, Београд, 1973) за правилно функционисање школске библиотеке потребна су два повезана простора – за библиотеку и за читаоницу. Величина читаонице одређује се према броју читалачких места за један разред, при чему се за сваког ученика

одређује минимум простора 2 m². С обзиром да просечан разред има око 30 ученика, читаонички простор библиотеке треба да има око 60 m².

Школска библиотека треба да је смештена у средишту школске зграде, како би била приступачна и погодна за коришћење свим ученицима, а истовремено удаљена од извора буке (на пример сале за физичко васпитање или кабинета за музичко васпитање).

Важећим националним стандардима за просторије и опрему библиотека посебно се уређују просторни услови за библиотеке потпуних основних и средњих школа и за библиотеке непотпуних основних школа.

У библиотекама потпуних школа потребно је обезбедити простор за смештај библиотечког фонда у слободном приступу, простор за давање информација и рад са корисницима, читаонички простор са делом за индивидуални и групни рад и за коришћење аудиовизуелног материјала, простор за каталог и изложбени простор, а од величине библиотеке и архитектонског решења зграде зависи да ли ће ови простори бити обједињени или посебни. Библиотека треба да буде у средишту школске зграде (или школског комплекса) и удаљена од бучних просторија. Норматив за одређивање величине овакве библиотеке је 8 m² по једном разреду, односно 2 m² по читаоцу, при чему површина библиотеке намењена за смештај књига и позајмицу не може бити мања од 60 m², а не може имати читаонички простор испод 30 читалачких места.

За библиотеке непотпуних основних школа, односно истурених одељења потпуне основне школе, уколико немају посебан простор за обављање своје делатности, Стандарди за просторије и опрему библиотека остављају могућност коришћења учионице или неке друге погодне просторије, али је неопходно да се обезбеди простор за несметани рад са корисницима и библиотечко пословање, као и за смештај библиотечког фонда у слободном приступу. Посебан читаонички простор у школским библиотекама непотпуних основних школа није обавезан.

Према *IFLA/UNESCO Смерницама за школске библиотеке* не постоји општеважећа мера за величину простора школске библиотеке, али су дате одговарајуће смернице које треба узети у обзир при планирању простора како би библиотека на најделотворнији начин задовољила потребе школе. То се, пре свега, односи на одговарајућу величину, како би се обезбедио простор за смештај свих врста библиотечке грађе, простор за учење, за читаонице, компјутере, изложбени простор, радне просторије запослених и за пријемни пулт. Најбоља локација за школску библиотеку је средишњи положај у приземљу зграде, како би се обезбедила доступност и близина свих простора намењених подучавању, а истовремено елиминисао утицај спољашње буке.

Да би се омогућили добри радни услови током целе године и очување колекција, у библиотеци је неопходно обезбедити довољно природно осветљење кроз прозоре и адекватно вештачко светло, као и одговарајућу температуру, коју обезбеђује коришћење клима-уређаја и грејање просторија. Истиче се и флексибилност постојећег простора, која ће омогућити разноврсне активности унутар библиотеке и прилагођавање технолошким иновацијама и будућим променама наставног програма.

Просторије у којима бораве и раде ученици не могу се налазити испод нивоа земљишта, односно у сутерену школске зграде, како би се избегло лоше осветљење тако конципираних простора. У појединим школским библиотекама у Србији природно осветљење је недовољно због положаја библиотеке у сутерену зграде, отежано је проветравање и одржавање чистоће. Илустративан је пример једне, иначе развијеније школске библиотеке у округу, која се налази у приземљу зграде, у простору који је добијен преграђивањем дела школског хола, нема прозоре већ светларнике који се не могу отворити, тако да се услед нерешеног питања проветравања просторије осећа устајао ваздух. Чест је случај да се у библиотеци примењују неодговарајући начини загревања коришћењем пећи на ложење или нема грејања.

Под просторним условима подразумевају се не само потребан број квадратних метара простора и дужних метара полица у физичком смислу, већ је неопходно обезбедити и одговарајуће услове за смештај и чување библиотечке грађе у смислу обезбеђивања одговарајуће влажности, температуре, осветљења и заштите библиотечких фондова од могућих узрочника оштећења (пожара, влаге, физичких, хемијских, биолошких и др.). Ови услови прописани су *Правилником о ближим условима за чување библиотечке грађе* (Службени гласник РС, бр. 63/94).

Прописани су услови који обезбеђују да просторије буду суве, зидови без оштећења (пукотина и сл.), а прозори (с двоструким окнима) исправни. Слободна циркулација ваздуха и спречавање оштећења од кондензације на најхладнијим местима постиже се тако што први и последњи ред књига треба да буде одвојен од пода, таванице и зидова од 15 до 20 см. За чување библиотечке грађе потребно је обезбедити одржавање константне температуре и влажности без наглих промена. Библиотечка грађа чува се на температури од 16 до 20°C, при релативној влажности од око 60%, а библиотечки материјал не сме бити изложен директној сунчевој светлости. За осветљење просторија у којима се чува библиотечка грађа користе се светлосни извори који немају хемијско, фотохемијско и биолошко дејство на библиотечку грађу, а просторије намењене коришћењу треба да имају дневно и одговарајуће вештачко осветљење.

Обавезно је свакодневно чишћење просторија, јер не сме бити прашине, а четири пута годишње примењује се темељно чишћење (прање врата, прозора, радијатора, сијалица и зидова). Фонд књига чисти се, почев од највише полице, усисивачем, меком четком и сувом крпом четири пута годишње, а једном годишње врши се дезинфекција, дезинсекција и дератизација. Одржавање потребних микроклиматских услова постиже се применом клима уређаја, проветравањем, уз лагану промају, по сувом сунчаном дану од 9 до 14 часова, као и употребом дехидратационих средстава у случају када се, упркос правилном режиму проветравања, влажност не може смањити.

Инсталације (електрични водови, водоводне и канализационе цеви, цеви централног грејања, уређаји за заштиту од пожара) редовно се контролишу и одржавају, у складу с одговарајућим прописима.

Известан број школских библиотека у својим фондовима поседује старе и ретке књиге, значајне легате. Оштећена библиотечка грађа, коју није оправдано

расходовати, упућује се, у зависности од стања, на конзервацију и рестаурацију у Народну библиотеку Србије, односно у Библиотеку Матице српске.

2. Опрема

Стандарди за просторије и опрему библиотека као основну опрему за чување и смештај библиотечке грађе дефинишу једностране или двостране регале за књиге и периодичне публикације. Израђују се од метала или дрвета и у комбинацији метала са дрветом или пластиком, при чему је неопходно да се хоризонталне полице могу померати по висини, у зависности од величине књиге. Стандардна ширина полица за књиге износи 20-30 cm (најчешће је 25 cm), а дужина полице износи 1 m – што омогућава смештај 30 до 33 књиге на једној полици (до 35 књига ако се односи на дечју књигу). Стандардна ширина полице за увезану периодику треба да износи 40-45 cm, а дужина 1 m, што омогућава смештај 3-4 часописа, односно 18-24 свезака.

Опрема за смештај некњижне библиотечке грађе не подлеже посебним нормативима, али је неопходно да омогући правилно чување и коришћење овог материјала. Како је у школским библиотекама неопходан слободан приступ фонду, примењују се одредбе стандарда за просторије и опрему библиотека које прописују да су у просторијама са слободним приступом регали максималне висине 185 cm и имају 5-6 редова полица.

Неопходну опрему за излагање књига и другог материјала чине витрине и панои. Витрине могу бити хоризонталне и вертикалне, а треба да омогуће да сав изложени материјал буде заштићен стаклом и осигуран.

Правилником о ближим условима за чување библиотечке грађе прецизирано је да се библиотечка грађа смешта на полице од нерђајућег челика, односно лакираног или обојеног метала, а ширина полице усклађена је са стандардима за просторије и опрему библиотека - за књиге износи 20-30 cm, а за публикације великог формата (новине и сл.) износи 40-45 cm.

Према IFLA/UNESCO Смерницама за школске библиотеке високи стандарди смештаја библиотеке су од пресудног значаја. Уређење школске библиотеке и њен естетски изглед имају значајан допринос у остваривању основних функција и задатака библиотеке, која треба да пружи неопходну подршку у образовно-наставном процесу и да истовремено буде пријатан амбијент за учење и боравак припадника школске заједнице.

Као капија за савремено друштво које почива на знању и информацијама, школска библиотека треба да омогући коришћење све неопходне електронске, компјутерске и аудиовизуелне опреме. Ту опрему чине: компјутерске радне станице са приступом Интернету, јавно доступни каталози прилагођени разним узрастима и нивоима ученика, магнетофони, CD-ROM читачи, опрема за скенирање, уређаји за репродукцију видео трака, компјутерска опрема посебно прилагођена особама оштећеног вида или са другим сметњама. Намештај за компјутере треба да буде дизајниран за децу и лако прилагодљив висини деце различитог узраста.

Да би оствариле своје основне задатке и циљеве и биле неопходна подршка образовно-васпитном процесу, школске библиотеке морају имати адекватне просторне услове, а убрзани развој нових технологија намеће неопходност њиховог опремања не само основном библиотечком опремом, већ и техничким уређајима и рачунарима, као и могућношћу коришћења свих комуникационих средстава у складу са новим технолошким достигнућима.

ЛИТЕРАТУРА

1. Правилник о нормативима школског простора, опреме и наставних средстава за основну школу. У: Просветни гласник, бр. 4, 1990.
2. Правилник о ближим условима у погледу простора, опреме и наставних средстава за гимназију. У: Просветни гласник, бр. 5, 1990.
3. Правилник о ближим условима за чување библиотечке грађе. У: Службени гласник РС, бр. 63, 1994.
4. Минимум југословенских стандарда за школске библиотеке. У: Библиотекар, бр. 5-6, 1973.
5. Југословенски стандарди за просторије и опрему библиотека. У: Библиотекар, бр. 4-6, 1977, стр. 412-424.
6. IFLA/UNESCO Смернице за школске библиотеке. У: Гласник Народне библиотеке Србије, бр. 1, 2005, стр. 387-417.
7. IFLA/UNESCO Манифест за школске библиотеке. У: Гласник Народне библиотеке Србије, бр. 1, 2005, стр. 419-422.
8. Нека актуелна питања изградње библиотека у Србији / Ана Церанић. У: Библиотекар, бр. 1-6, 1978, стр. 36-39.